

УДК 340

ХАРАКТЕРИСТИКА ФОРМ ФАЛЬШИВОМОНЕТНИЦТВА ТА ОСІБ, ЩО ЙОГО ВЧИНЯЮТЬ

Петряєв С.Ю.,

*к.ю.н., завідуючий кафедри
інформаційного та
підприємницького права
ФСП НТУУ «КПІ»*

В данной статье изучены современные формы фальшивомонетничества, которые автор обозначил как государственное, политическое, профессиональное и бытовое, а также некоторые элементы характеристики личностей этого преступления на всех его уровнях: организатор, изготовитель, посредник, перекупщик и сбытчик. По своему содержанию статья является продолжением, ранее опубликованных в данном сборнике статей: «Криминалистическая характеристика фальшивомонетничества: следовая картина и способ совершения преступления» и «Способы подделки бумажных денежных знаков».

This article examines the modern forms of counterfeiting, which the author has designated as public, political, professional and domestic, as well as some elements of the personality characteristics of the crime at all levels: organizer, producer, intermediary, middleman, and pusher. The content of article is a continuation of previously published essays in this collection: "Forensic characterization of counterfeiting: trace the pattern and the way to commit crime" and "Ways of counterfeit banknotes."

В цій статті досліджені сучасні форми фальшивомонетництва, які автор визначив як державне, політичне, професійне і побутове, а також деякі елементи характеристики осіб, що їх вчиняють на всіх його рівнях: організатори, виробники, посередники, перекупщики та реалізатори. За своїм змістом стаття є продовженням раніше опублікованих у даному збірнику статей: «Криміналістична характеристика фальшивомонетництва: слідова картина і спосіб здійснення злочину» та «Способи підробки паперових грошових знаків».

Ключові слова: криміналістична характеристика фальшивомонетництва, сучасні форми фальшивомонетництва, особа злочинця, рівні суб'єктів фальшивомонетного злочину, організатор, посередник, перевізник, перекупник, зберігач, реалізатор фальшивих грошових знаків.

У попередніх наших публікаціях усі форми фальшивомонетництва були зведені в три групи – політичне, професійне і побутове. В результаті подальших наукових досліджень нами виявлена четверта форма, яку ми позначили як політична. [1, С.152-154] За кожною з вказаних груп стоять конкретні злочинці з налагодженою системою: організатор, виконавець, посередник-перекупник, реалізатор і так далі.

Приведена схема суб'єктів цього злочину та їх зв'язків, звичайно ж, схемна, вона ілюструє лише найбільш загальну систему взаємозв'язків організації виготовлення і збуту підроблених паперових грошових знаків. У реальному житті всі приведені рівні в більшості випадків багатогранніші, ширші і знаходяться в тісному переплетенні загальних інтересів, а також боротьби за сфери впливу на ринку збуту і здобуття все більш незаконних доходів або політико-економічних вигод. З врахуванням такого розподілу, приведемо деякі характеристики суб'єктів цього злочину.

Абсолютно зрозуміло, що державним фальшивомонетництвом керують вищі державні чини або керівники державних спецслужб, що приймають рішення про випуск підроблених банкнот чужої держави. Саме у їх веденні знаходяться державні технічні ресурси і право ухвалення рішення. Безпосередніми виробниками підроблених грошей є як державні службовці (тобто працівники цих установ), так і фахівці необхідного профілю, які притягуються шляхом зашифрованих заходів. Реалізація підроблених банкнот здійснюється через агентуру як товар або оплата послуг. Ці факти підтверджуються безліччю історичних подій XVIII-XX століть (підробка континентальних грошових знаків Великобританією, фальшивки періоду наполеонівських походів, кайзерської і фашистської Німеччини, США, Франції, Росії, Японії та інших країн). [2]

Як свідчить історія, кримінальна відповідальність за цю форму фальшивомонетництва не настає, оскільки «фальшивомонетники» діють в політико-економічних інтересах своєї держави на чужій території. У одних випадках прикриттям служить військовий хаос, де для досягнення мети всі методи добрі, в інших, операції з фальшивомонетництвом прикриваються офіційною дипломатичною діяльністю, де використовується недоторканість таких осіб.

Політичне фальшивомонетництво за своїм змістом відрізняється від державного тим, що здійснюється особами, які є громадянами держави, банкноти якої підроблюються. Воно також відрізняється від професійного фальшивомонетництва, перш за все тим, що за головну мету ставить зміну влади навіть ціною скоєння злочину. Користь розглядається лише як опосередкована мета.

Організаторами здійснення даної форми злочину, звичайно ж, є керівники політичної партії, які діють виключно через довірених осіб, щоб, жодним чином, не лягла тінь на їх «цивільну чесність». У зв'язку з тим, що рішення про підробку грошей, як одного з джерел фінансування передвиборної компанії, найімовірніше, приймається спонтанно через нестачу фінансових коштів, то і організаційна

частина скоєння цього злочину є недостатньо підготовленою. Через довірених осіб фальшивки друкують найдешевшим і найдоступнішим способом – за допомогою офісного електрофотографічного устаткування, тобто підробка на вигляд. [3, С. 10]

Збут фальшивих грошей відбувається у формі оплати послуг за фактом виконання агітаційних робіт, участі в мітингах, політичних протестах тощо. За заявою экс-президента Молдови В.Н. Вороніна по державному телебаченню, ця подія мала місце в період парламентських виборів влітку 2009 року.

Професійна фальшивомонетництво відноситься до найбільш поширеної і суспільно небезпечної форми даного злочину. Воно може чинитися всіма кримінально-правовими видами злочинних груп, а також фальшивомонетниками-одинаками.

Для злочинних груп (включаючи злочинні організації, організовані групи і групи осіб за попередньою змовою) характерними межами є велика кількість учасників злочину, висока організованість, чіткий розподіл обов'язків між членами групи, масштабність виробництва фальшивих банкнот, значна територія покриття. Тут завжди присутній організатор, розгалужена мережа посередників, перекупників, перевізників, реалізаторів тощо. Зрештою, для цієї категорії осіб характерна постійність заняття різного роду злочинною діяльністю, споживча орієнтація і переважання матеріальних інтересів над мораллю.

Для злочинної організації фальшивомонетництво, як правило, є лише одним з сегментів її злочинної діяльності. Зазвичай воно поєднується з торгівлею зброєю, тероризмом, виробництвом і реалізацією наркотиків, торгівлею людьми і їх органів, відмиванням грошей. Строга конспірація передбачає не лише ступінчасту обізнаність всіх осіб злочинної організації про інших її членів, але і при необхідності, фізичну ліквідацію деяких з них.

Організатор – найбільш прихована особа, що здійснює ідейне, організаційне і фінансове керівництво виробництвом і збутом фальшивих грошей.

Оскільки в механізмі такого злочину існує певна спеціалізація, організатор через посередників збирає команду фахівців в області поліграфії й супутніх спеціальностей – художників, граверів, фотографів, хіміків, інженерів. Яскравим прикладом може служити діяльність злочинних банд-формувань в Чечні в період військових дій, 1994-2000 років, які у великій кількості друкували фальшиві сто доларові банкноти США в Лівані, перевозили до Росії і здійснювали їх поширення як оплату за терористичні послуги. [4]

Складнощі розкриття даного злочину обумовлені наростанням професіоналізму злочинців, глибокою конспірацією і стійкістю зв'язків, у тому числі і міжнародних. Між членами злочинних співтовариств, що займаються фальшивомонетництвом, часто використовуються добре розроблені «легенди», знімаються конспіративні квартири, фабрикуються підроблені документи прикриття, використовуються сучасні технічні засоби радіозв'язку, Інтернет. Члени злочинних груп часто озброєні.

Вперше в Україні була викрита інтернаціональна злочинна група в 1992 році, що складається з українців, білорусів і поляків. У місті Лодзі (Польща) на одній з приватних друкарень злочинці друкували купоно-карбованці, далі через Брест (Білорусія) їх переправляли до України, де і вироблявся збут через розгалужену мережу реалізаторів. [5 – С.79-80; 5 – С.19-21]

Останніми роками частина підроблених іноземних грошей виготовлялася організованими злочинними групами, що діють на території Чечні, Азербайджану, Польщі, країн Балтії, які, використовуючи нелегальні канали, завозили крупні партії фальшивок на територію Росії, України й інших країн СНД. Саме так частина фальшивок, що виготовляються в Україні, переправляється в країни ближнього зарубіжжя. [6]

Організовані злочинні групи і групи за попередньою змовою, ті, що займаються професійним фальшивомонетництвом відрізняються від злочинних організацій не лише кількістю членів, що беруть участь в злочинній діяльності, але й масштабом виробництва фальшивок. Зв'язані вони між собою найчастіше старими приятельськими відносинами. У практиці зустрічалися випадки, коли між учасниками злочинної групи були і родинні взаємини.

Важлива роль в діяльності злочинних організацій і різних форм злочинних груп відводиться посередникам, перекупникам, перевізникам і особам, що здійснюють зберігання фальшивих банкнот. Вони складають другий рівень учасників цього злочину і зв'язують всіх суб'єктів злочину в єдиний організм. Звідси видно, що дії співучасників цього злочину строго диференційовані, виконання кожним своєї ролі визначає розрив їх дій в часі і

¹ *В цьому випадку зберігання розглядається як тимчасове збереження крупних партій підроблених банкнот до моменту передачі їх посередникам або реалізаторам.*

просторі. Під час ліквідації однієї з цих ланок, усі інші залишаються неушкодженими і, як і раніше, дієздатними, з чим неодноразово стикалися оперативні працівники на практиці. Ці обставини є основною перешкодою розслідування фальшивомонетництва, оскільки фізичне усунення або втрата з поля зору однієї з вказаних ланок перериває нитку розслідування.

Збут фальшивих банкнот в професійному фальшивомонетництві здійснюється у декілька етапів і найчастіше далеко від місця їх виготовлення, що також створює додаткові перешкоди в ліквідації джерела. На першому етапі вони розглядаються як товар і передаються постійним клієнтам – перекупникам, ті у свою чергу передають або продають їх реалізаторам, які, як правило, формують розгалужену мережу і утворюють третій рівень учасників цього злочину.

Слід зазначити, що реалізатор в системі фальшивомонетництва є найуразливішою особою. Саме з цією категорією злочинців правоохоронні органи мають справу найчастіше, оскільки вони є останньою ланкою в ланцюзі фактичного завершення злочинного задуму – випуску фальшивих грошей в обіг. Реалізатор фальшивих банкнот – це, якщо можна так виразитися, «професія», якою займаються в переважній більшості чоловіки у віці від 18 до 45 років, у тому числі найбільш активний вік – від 30 до 45 років. Згідно з дослідженням, проведеним на території Росії, чоловіки складають 86,0 %. [6]

Унаслідок того, що ця діяльність у злочинному світі носить відтінок «інтелектуального» характеру і схожа на шахрайство, то і зовнішній вигляд реалізаторів завжди охайний і навіть десь респектабельний, вселяючий довіру. Як мовиться, «професія зобов'язала». Вони добре орієнтовані в людській психології і знають, якій категорії громадян, за яких обставин, в який час можна збути підробку.

У кримінальній практиці також зустрічається збут, здійснюваний непрофесійними реалізаторами. На початку дев'яностих років в Україні був поширений збут фальшивих доларів США на речових торговельних ринках, здійснюваний безпосередньо торговцями «човникового» бізнесу. Кожного разу, під час поїздок за товаром по ближньому зарубіжжю – Туреччині, Болгарії, Румунії, колишній Югославії і так далі, вони намагалися придбати там 2-3 фальшиві банкноти за півціни і реалізовували на батьківщині за номіналом. Ініціаторами покупки і реалізації виступали жінки, оскільки вони більшою мірою здатні на ризик заради благополуччя або навіть виживання своєї сім'ї.

До цієї категорії реалізаторів, в якійсь мірі, можна віднести касирів магазинів і валютних обмінних пунктів. Ставши жертвою обману вони прагнуть перекласти свій збиток на іншу жертву. У судовій практиці цей вигляд збуту називають перекладанням отриманого збитку на іншу особу. Ця форма збуту найчастіше виявляється в період стабільності курсу обміну валют.

Крім того, в кримінальній практиці неодноразово затримувалися касири, які були членами злочинних груп, що займалися фальшивомонетництвом. У обов'язки касира входила реалізація підроблених банкнот. Так, в середині дев'яностих років в місті Львові була викрита група фальшивомонетників, що збували підроблені долари США через касу обмінного пункту. [7]

Фальшивомонетники-одинаки складають другий напрям професійного фальшивомонетництва. Відмінність їх від злочинних груп полягає не лише в кількості учасників, але і в мотивації злочину. Окрім вигоди, для них характерний мотив особистого інтересу, можливості реалізації своїх здібностей. Як правило, ця категорія фальшивомонетників високоінтелектуальна і володіє безліччю професійних навиків – художника, гравера, хіміка, інженера, винахідника тощо. Історії відомі випадки, коли ця категорія злочинців добивалася високої схожості фальшивих грошових знаків з оригіналом не лише в поліграфічному відтворенні і колірній гаммі зображень, але і у виготовленні паперу і водяних знаків. [3 – С.67-71; 8 – С.195-206]

Для фальшивомонетників-одинаків характерне і те, що свою продукцію вони реалізують самостійно або через дуже близькі зв'язки.

Побутове фальшивомонетництво – досить поширений злочин в розвинених країнах, де комп'ютерне устаткування перейшло на рівень технічних засобів «побутового» призначення. Сьогодні вже важко уявити сучасну сім'ю без персонального комп'ютера, сканера і кольорового принтера. Як показує практика, саме це устаткування сьогодні використовують для підробки банкнот, оскільки серед всіх затриманих за збут фальшивих грошових знаків значну частину складають школярі і студенти.

Молоді люди, що займаються виготовленням і збутом підроблених грошових знаків, роблять це поодиночі або невеликою групою осіб - в 2-3 людини. За своїм характером вони схильні до порушення громадської дисципліни. Пропуски занять в школі або інституті, вживання алкоголю і наркотиків є домінуючими елементами їх характеристики. Спонтанно виниклий намір щодо виготовлення і збуту фальшивих банкнот продиктований, як правило, миттєвими корисливими потребами – покупкою сигарет або алкоголю, престижних речей або просто солодощів. Найбільш злочинно активний вік для суб'єктів побутового фальшивомонетництва – неповнолітні 15-17 років і особи молодого віку – до 21 року.

У побутовому фальшивомонетництві виробник і реалізатор, як правило, одна і та ж особа або особи.

Аналіз соціально-демографічної характеристики особи фальшивомонетника, дозволив виявити деякі характерні особливості злочинців цієї категорії.

Злочини, передбачені ст. 199 КК України, здійснюються в основному чоловіками (86,0 %), у віці від 18 до 40 років (80 %), як правило, що не знаходяться в шлюбі (лише кожен сьомий був одружений або перебував в цивільному шлюбі). За соціальним положенням кожен п'ятий був робітником або учнем, близько 50 % складали особи без постійного джерела доходу.

Аналіз освітнього рівня фальшивомонетників свідчить про досить високу міру їх підготовленості. Наприклад, особи з середньою освітою складають більше 90,0 %, а кожен третій має середню професійну освіту. Практично не зустрічаються особи без освіти. Зі всіх злочинів, пов'язаних з виготовленням або збутом підроблених грошей, в стані алкогольного сп'яніння здійснено не більше ніж 4% діянь, причому всі випадки відносяться до збуту підроблених грошей.

Характерною рисою особи фальшивомонетника злочинця є повторність скоєння злочину, що свідчить про стійкість антигромадських поглядів і поведінки, підвищену суспільну небезпеку такої

особи. Дослідження показало, що кожен 10-й з числа притягнених до кримінальної відповідальності за фальшивомонетництво скоїв вказаний злочин повторно. [6]

Характеристика особи фальшивомонетника є завершальною частиною серії статей, присвячених криміналістичній характеристиці фальшивомонетництва, раніше опублікованих в цьому виданні. [9 – С.152-158; 10 – С.139-145] У них ми постаралися проаналізувати тенденції розвитку цього злочину за останнє десятиліття. Зібрана інформація, безумовно, стане додатковим джерелом для розробок тактичних прийомів, технічних засобів і методичних рекомендацій в питаннях висунення версій, планування розслідування і розкриття цього злочину.

Л
іте
рат

ура:

1. Петряев С.Ю. Классификация и характеристика способов фальшивомонетничества. // Судебная экспертиза. Современное состояние и перспективы развития . (Тезисы докладов) Международная научно-практическая конференция. – К.: МЮ Украины, 2010. - С.152-154.
2. Пльской Г. Рыцари фальшивых банкнот. – М.: ЮЛ, 1982. – 76с. ; Вермуш Г. Аферы с фальшивыми деньгами. Из истории подделки денежных знаков: Пер. с. нем. – М.: Международные отношения, 1990. – 224с.
3. Петряев С.Ю. Осторожно, фальшивка! Пособие для кассиров обмена валюты и экспертов валютно-кассовых операций банков. - К.: ООО «Аналитические системы НПФ». 2005, - 96с.
4. Свежая зелень Кавказа // Комсомольская правда. – 8 апреля 1995г.
5. Краткий справочник для экспертов, следователей, оперативных работников органов внутренних дел и операционно-кассовых работников Национального банка Украины по фальшивым купонам многоразового использования НБУ, зарегистрированных в 1992 году \ \ К.: РИО МВД Украины, 1993. – 43с.
6. Загайнов В. В. Уголовно-правовая и криминологическая характеристика изготовления или сбыта поддельных денег или ценных бумаг: По материалам Восточно-Сибирского региона : Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Специальность 12.00.08. - Иркутск,2008. -24 с.
7. Кассир обменного пункта продавал фальшивки // Ведомости Дейли-Копейка. – 28 марта 1996г.
8. Вермуш Г. Аферы с фальшивыми деньгами. Из истории подделки денежных знаков: Пер. с. нем. – М.: Международные отношения, 1990. – 224с.
9. Петряев С.Ю. Способи підробки паперових грошових знаків // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право: Зб. Наук.Праць. – Київ: ІВЦ «Політехніка», 2009. - №4 – 193с.
10. Петряев С.Ю. Криміналістична характеристика фальшивомонетництва: слідова картина і спосіб здійснення злочину // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право: Зб. Наук.Праць. – Київ: ІВЦ «Політехніка», 2010. - №2(6) – 181с.